

Salvator ŽitkoPOROČILO O DELU ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA ZA JUŽNO PRIMORSKO
v obdobju 1989–2008

Dvajseta obletnica delovanja Zgodovinskega društva za južno Primorsko je priložnost za kritično oceno dosedanjega dela, kakor tudi za pogled v prihodnje naloge in izzive, ki so pred nami.

Dvajset let je, merjeno v dimenzijah človeškega življenja, relativno kratko obdobje, ki je predvsem povezano z mladostnim zagonom, prvimi spoznanji in izkušnjami, v delovanju društva pa že lahko govorimo o kontinuiteti, globoki vpetosti v čas in prostor in pomembnem poslanstvu, ki ga je društvo v vsem tem času nenehno opravljalo.

Dosedanje delovanje društva bi lahko razmejili na dve daljši obdobji: prvo, lahko bi rekli pionirsko obdobje, je razpeto med leta 1989 in 1995/96 in drugo po tem letu, ko se je formiralo Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije v Kopru in kasneje Univerza na Primorskem.

Težko bi dejali, da je šlo pri ustanovitvi Zgodovinskega društva za južno Primorsko za nekakšno kontinuiteto povezano z delovanjem Zgodovinskega društva Jugoslovanske cone STO v letih 1950–1954 oziroma kasnejšimi pobudami, ki so se zrcalile v izdajanju Zbornika za humanistične, naravoslovne in družboslovne raziskave *Slovensko morje in zaledje* v letih 1977–1984, čeprav smo v poročilu o 1. občnem zboru našega zgodovinskega društva zapisali, da je po smrti dr. Miroslava Pahorja leta 1981, kot sta v posebni primorski številki *Kronike* (št. 1–2, leto 1989, letnik 37) ugotavljala urednika Marjan Drnovšek in Stane Granda, v znanstveni publicistiki na obalno-kraškem območju nastalo nekakšno zatišje, ki je postajalo čedalje neprijetnejše, tembolj zato, ker se je v tistih letih izoblikovala nova generacija zgodovinarjev in drugih znanstvenih delavcev, ki so čutili potrebo po bolj sistematičnem in skupnem raziskovalnem delu, zato tudi danes menimo, da je bil nastanek društva predvsem plod in rezultat teh želja in hotenj.

Takratno obdobje je bilo samo po sebi tako v širšem nacionalnem kot v južno-primorskem prostoru v mnogočem prelomno in odločujoče. Južnoprimorska regija, zlasti njen obalni oziroma istrski del, ki je bil stoletja odrezan od svojega naravnega zaledja in vpet v različne politične sisteme in kulturne tokove, je bil zaradi velikih etničnih, gospodarskih in političnih sprememb v nenehnem iskanju nove identitete in vloge v širšem mediteranskem prostoru. Prebivalstvo, ki se je po velikih migracijah v zadnjih desetletjih v večji meri ustalilo, je za tesnejše zlitje z novim okoljem potrebovalo dodatno izobraževanje, predvsem pa spoznavanje specifičnih oblik zgodovinskega razvoja svojega območja.

Skoraj neizbežno je zato postalo formiranje društva, ki bi zlasti na področju humanističnih ved zapolnilo veliko praznino in vrzel, ki jo je bilo čutiti tako na področju znanstveno-raziskovalnega kot vzgojno-izobraževalnega dela.

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko je bilo tako eno zadnjih zgodovinskih društev, ki je nastalo v okviru takratne Zveze zgodovinskih društev Slovenije. V izčrpnem poročilu s 1. občnega zbora (25. avgusta 1989, objava v Primorskih srečanjih, št. 100/89 in v Zgodovinskem časopisu 43, 1989, št. 3), ki ga je pripravil dr. Darko Darovec, tajnik in gonilna sila društva od njegove ustanovitve dalje, se že nakazujejo nekatere konceptualne usmeritve in težnje, ki so dejavnost društva v naslednjih letih utirile na dve temeljni področji: založniško-publicistično dejavnost z izdajanjem interdisciplinarne revije *Annales/Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin* (1991), kot se je sprva imenovala, *Knjižnice Annales* (1992) in zgodovinske revije *Acta Histriae* (1993), hkrati pa, kot smo zapisali v predgovoru k 1. številki *Acta Histriae*, naj bi bila druga osnovna dejavnost društva organizacija mednarodnih znanstvenih srečanj zgodovinarjev.

Najprej si je morala utreti pot znanstvena periodika oziroma revija *Annales*, zato smo ji morali že v prvih številkah dati ustrezno vsebino in podobo in v uvodni besedi 1. št. zapisali, da bo vsebinsko zbornik posegal na različna raziskovalna področja tako humanističnih kot družboslovnih in naravoslovnih ved na območju občin Koper, Izola, Piran, Sežana, Postojna, Ilirska Bistrica, zajemal pa bo še tržaško pokrajino in bližnje predele hrvaške Istre. Veliko pozornosti naj bi posvečali tudi vprašanjem morja, slovenski pomorski problematiki in ekologiji ter aktualni problematiki in problematiki polpreteklega časa, saj naj bi bile te teme, kot smo bili prepričani, zaradi svoje razgibanosti hvaležne in zanimive za strokovno obdelavo. Izrazili smo prepričanje, da naj bi taka vsebinska zasnova ustrezala čim širšemu krogu sodelavcev in bralcev in da naj bi *Anali* izpolnili dobršen del nalog in zahtev, ki nam jih je narekoval tedanji čas in prostor. Seveda smo morali uspešno poslanstvo zbornika pogojevati s pritegnitvijo najširšega kroga sodelavcev in z ustrezno vsebino, ki naj bi jih pritegnila in motivirala ter posledično zajela tudi dovolj širok bralcev in poznavalcev tega območja.

Že po izidu 3. številke *Analov* leta 1993 se je pokazala njihova sinergija pri oblikovanju potencialnega znanstvenega kadra na širšem obalnem prostoru. Z veliko mero prožnosti in interdisciplinarnega pristopa je uredništvo pod vodstvom Darka Darovca znalo in uspelo pritegniti k sodelovanju tako obalne kot druge slovenske in tuje strokovnjake. Verjetno je ravno taka usmeritev zbornika pripomogla, da je že s 3. številko prerasel lokalni oziroma regionalni okvir in se uvrstil v sofinanciranje tedanjega Ministrstva za znanost in tehnologijo ter Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. Ob tej priložnosti pa smo znova poudarili, da so *Anali* zrasli in se afirmirali s pomočjo in ob podpori obalnega prostora, zlasti tedanje Občine Koper, nekdanje Skupnosti obalnih občin, Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete v Ljubljani in številnih sponzorjev, med katerimi je častno mesto zavzemala Zavarovalna družba Adriatic, kasneje pa Banka Koper.

Od prvih edicij znanstvene periodike, ki se je sčasoma razvejala in razširila ter dandanes s kakimi 150 enotami predstavlja obsežen korpus znanstvene publicistike s širokim krogom strokovnih sodelavcev, potrebnimi referencami in priznanji v širokem mednarodnem prostoru, je torej dolga, naporna in uspešna pot, ki je v letu 2008 končno privedla do tega, da je revija *Annales, Series historia et sociologia* vključena v *Arts and Humanities Citation Index* prav tako revija *Acta Histriae*, ki je vključena še v *Social Sciences Citation Index*. *Social Scisearch* in *Journal Citation Reports / Social Sciences Edition*.

Ravno tako je za nami dolga, naporna in uspešna pot v organizaciji mednarodnih srečanj zgodovinarjev in strokovnjakov drugih humanističnih strok od prve, odmevne okrogle mize decembra 1991 leta z naslovom *Enotna in/ali neenotna Istra*, ki je potekala v Kopru, pa zatem 21. februarja 1992 v Miljah, do prvega pravega mednarodnega sestanka zgodovinarjev v Kopru od 10. do 12. junija 1993 na temo *Istra in Beneška republika: ustanove, pravo, uprava*, ob katerem smo izrazili željo, da bi naj taka srečanja postala vsakoletna in bi se odvijala na slovenski oziroma italijanski strani z možno pritegnitvijo hrvaške strani v naslednjih letih. S to vizijo se je Zgodovinsko društvo odločilo prevzeti organizacijo rednih zgodovinskih simpozijev oziroma strokovnih srečanj in pritegniti k sodelovanju vrsto zgodovinarjev in drugih strokovnjakov, ki so se usmerjali predvsem v raziskave beneškega obdobja, ki je v Istri in Dalmaciji ob več kot petstoletni dominaciji zapustilo globoke sledove tako na kulturnem področju kot v načinu življenja, v jeziku, običajih, stavbarstvu pa tudi na ekonomskem, političnem in pravnem sistemu.

Študijska srečanja, ki so torej že z letom 1993 prerasla v mednarodne znanstvene simpozije oz. konference, na katerih smo obravnavali nekatera pomembnejša vprašanja pravnega, kulturnega, družbenega, jezikovnega, gospodarskega in političnega značaja širšega mediteranskega prostora, so kasneje z ustanovitvijo Znanstveno-raziskovalnega središča v Kopru prerasla v obravnavo nekaterih pomembnejših socioloških in antropoloških tem, kot npr. *Čast: identiteta in dvoumnost neformalnega kodeksa (Sredozemlje, 12.–20. stoletje)* (november 1999), *Govorica nasilja* (oktober 2001), *Zločini brez žrtev, žrtev v scenariju kazenskega procesa* (oktober 2003), *Retorike deviantnosti: kriminalci, izobčenci in devianti skozi zgodovino* (oktober 2005), *Interpreti kultur* (september 2007).

Posebno pozornost smo posvečali tudi nekaterim vidnejšim osebnostim ožjega istrskega prostora ali pa sosednjega Trsta, ki so s svojim delom zapustili sledove v širšem evropskem prostoru, npr. Gian Rinaldu Carliju z organizacijo mednarodnega simpozija z naslovom *Veliki reformator 18. stoletja Gian Rinaldo Carli med Istro, Benetkami in Cesarstvom* oktobra 1995, koprskemu protestantskemu škofu Petru Pavlu Vergeriju ml., ki smo mu oktobra 1998, ob 500-letnici rojstva, posvetili mednarodni simpozij z naslovom: *Peter Pavel Vergerij ml. polemični mislec v Evropi 16. stoletja*, medtem ko so drugi vidnejši protagonisti novejšje primorske zgodovine

kot npr. *Josip Agneletto*, *Josip Vilfan*, *Franjo Ravnik* in nekateri drugi predstavljeni v seriji Knjižnice Annales.

Tako Zgodovinsko društvo kot Znanstveno središče sta bila pozorna do nekaterih vidnejših dogodkov in mejnikov v daljni ali bližnji preteklosti primorskega in ožjega istrskega prostora, kot je npr. *Rižanski placit* leta 804, ki smo mu posebno pozornost posvetili že z objavo prispevkov z mednarodnega srečanja zgodovinarjev, arheologov in lingvistov maja 1993 na Kortini pri Sv. Antonu, ponovno pa novembra 2004 s pripravo mednarodnega znanstvenega sestanka z naslovom *Istra med Vzhodom in Zahodom. Ob 1200-letnici Rižanskega zbora*. Na podoben način smo z mednarodno znanstveno konferenco oktobra 2000 obeležili *1400-letnico Koprške škofije in omembe Slovanov v Istri*. Iz novejšje zgodovine Primorske smo septembra 1997 pripravili mednarodno konferenco z naslovom *Pariška mirovna pogodba, nova jugoslovansko-italijanska meja in priključitev Primorske k Sloveniji*, oktobra 2002 simpozij z naslovom *"Dan prej" in odhod zadnjega vojaka JLA z ozemlja Republike Slovenije. Ob deseti obletnici samostojnosti Republike Slovenije*, oktobra 2004 mednarodni sestanek *Primorska od kapitulacije Italije 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954* in novembra 2005 mednarodni znanstveni simpozij z naslovom *Osimska meja / jugoslovansko-italijanska pogajanja in razmejitve leta 1975*. S hrvaškimi in francoskimi zgodovinarji smo v Kopru in Zadru decembra 2005 pripravili mednarodni simpozij *Dvestoletnica Napoleonove vladavine ob vzhodnem Jadranu* in junija 2007 tudi sodelovali na predstavitvi zbornika na pariški Sorboni. Novembra 2007 je sledil še mednarodni znanstveni sestanek z naslovom *"Železna cesta": 150. obletnica južne železnice*.

Razvejana dejavnost Zgodovinskega društva za južno Primorsko je že v letih samostojnega delovanja zahtevala vedno več organizacijskih in finančnih naporov, sodelovanje z domačimi in tujimi znanstvenimi ustanovami in univerzami pa je čedalje bolj izpostavljalo vprašanje reciprocitete in nenazadnje tudi vprašanje razvojne strategije in nadaljnjih usmeritev. Ob oblikovanju sklepov in stališč v zvezi z možnim prenosom dela društvene dejavnosti (zlasti publicistično-založniške) na ustanavljajoči se Inštitut za mediteranske in istrske študije jeseni leta 1994 oziroma Znanstveno raziskovalnega središča v letu 1995, se je ob tendenciozni dikciji po soustanoviteljstvu revijalnega tiska celo nakazovala možnost prekinitve društvene dejavnosti in izničenja vsega njegovega dotedanega delovanja.

Le z velikimi napori, enotnostjo in nesebično podporo nekaterih vidnih strokovnjakov s področja naravoslovnih in družboslovnih znanosti, ki so že v tistih letih sodelovali v uredniških odborih Analov in revije Acta Histriae ter z ustrezno kadrovsko zasedbo Znanstveno-raziskovalnega središča v Kopru februarja 1996, je bilo možno premagati krizo in vzpostaviti nova, ustrežnejša formalno-pravna razmerja med obema partnerjema, ki so se nakazala s pogodbo o soizdajateljstvu, ki tako ostaja trdna in najustreznejša oblika sodelovanja vse do danes.

Direktor Znanstveno raziskovalnega središča Koper, dr. Darko Darovec je tako v 15. številki Glasnika ZRS Koper leta 2002 lahko napisal: Založniška dejavnost ZRS Koper, ki se opravlja v uspešno zastavljeni simbiozi z Zgodovinskim društvom za južno Primorsko in je s tega vidika tako tudi ustvarjalen zgled medinstitucionalnega povezovanja in sodelovanja, s svojimi izkušnjami (izdajanje periodike, znanstvene revije *Annales* in *Acta Histriae*, monografskih znanstvenih in strokovnih knjig v okviru zbirke Knjižnica *Annales*) in kadrovske zasedbe lahko postane temeljna založniška dejavnost Univerze na Primorskem. Do uresničitve te napovedi je dejansko prišlo leto kasneje s formalno ustanovitvijo Primorske univerze, katere članica je postalo tudi ZRS Koper, posredno pa se je v njenem okrilju znašlo tudi Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

S pogodbo o soizdajateljstvu revije *Annales* in zbornika *Acta Histriae* leta 1996 oziroma Aneksa k pogodbi leta 1997, se je Zgodovinsko društvo nekoliko razbremenilo zahtevnega, naporega in obsežnega redakcijskega in organizacijskega dela, povezanega z založniško-publicistično dejavnostjo in se v večji meri posvetilo drugim oblikam dejavnosti, zlasti predstavitev knjižnih novosti tako lastne založbe *Annales* kot drugih založb oziroma avtorjev, ki so s svojimi raziskavami posegli v ožji oziroma širši prostor Slovenske Istre, Trsta in severnega Jadrana. Predstavitve so potekale tako v Kopru, Izoli, Piranu kot v Ljubljani, Buzetu, Pulju, na Reki, v Trstu, Rovigu itd.

V okviru Zgodovinskega društva je v sodelovanju s Primorskim informacijskim ateljejem (PINA) v Kopru in ob finančni podpori Open Society Institute Slovenia in Občine Koper že od leta 1997 potekala sezona *Pininih Akademij* z vrsto kritičnih in provokativnih predavanj oziroma diskusij na temo identitete, deprivilegiranih skupin, kulture bivanja in "ženskega vprašanja". Dejavnost Pinine Akademije sta vrsto let uspešno vodili Vida Rožac Darovec in Mateja Sedmak, pod okriljem Zgodovinskega društva pa so se že leta 1994 pričeli Poletni tečaji slovenskega jezika na slovenski obali "*Halo, tukaj slovenski Mediteran*", ki so se jih udeleževali tudi raziskovalci iz sosednjih držav, kot npr. Italije, Hrvaške, Avstrije, Švice, ZDA, Kanade itd. Z leti se je oblikoval Izobraževalni center Modra s ciljem pripravljati Poletne tečaje in jih ohranjati na takšni ravni, da bi se lahko vključili v neko širšo izobraževalno ustanovo, kar se je zgodilo leta 1997, ko je kot soorganizator nastopilo Znanstveno-raziskovalno središče Koper, ki je z letom 1998 postalo glavni organizator tečajev.

Leta 1997 je društvo v skladu z novim zakonom o društvih pripravilo predlog novega statuta, ki ga je na podlagi dopolnil pristojnega urada dokončno sprejel Občni zbor društva na svoji seji 13. novembra 1998 in ga v prečiščenem besedilu objavil v 12. številki revije *Annales / Anali za istrske in mediteranske študije*, Koper 1998.

Ob deseti obletnici Zgodovinskega društva leta 1999 smo lahko v 16. številki revije *Annales – series historia et sociologia*, 9, 1999, 1 torej upravičeno zapisali: "*Če se danes z 10-letne časovne distance ozremo na prve korake Zgodovinskega društva*

za južno Primorsko, ki je bilo ustanovljeno 2. marca 1989, se domala v celoti potrjuje umestnost in neizbežnost njegove ustanovitve, predvsem pa programske usmeritve. Že v prvih letih delovanja se je pokazala njegova združevalna in povezovalna moč tako znotraj obalnega kot širšega prostora. Z veliko mero prožnosti in interdisciplinarnega pristopa je Izvršilni odbor društva znal in uspel pritegniti k sodelovanju slovenske pa tudi tuje (zlasti hrvaške in italijanske) raziskovalce, ki delujejo v mediteranskem prostoru oziroma se z njim znanstveno in strokovno ukvarjajo". Verjetno se lahko z enako dobrimi občutki tudi ob letošnji dvajseti obletnici Zgodovinsko društvo z zadovoljstvom ozre na prehojeno pot, hkrati pa v sodelovanju z Znanstveno-raziskovalnim središčem v Kopru v okviru Univerze na Primorskem ter kulturnimi in znanstvenimi ustanovami obalnega in širšega prostora z optimizmom zre v prihodnost ter gradi in razvija svoje poslanstvo in dejavnost.

Ob dvajsetletnici so bili na jubilejnem Občnem zboru 24. novembra 2008 izvoljeni tudi novi organi društva. Za predsednika je bil za novi štiriletni mandat ponovno izvoljen Salvator Žitko, izvršilni odbor pa sestavljajo še Flavij Bonin (podpredsednik), dr. Darko Darovec (tajnik), Alenka Obid (blagajnik), dr. Darja Mihelič, dr. Aleksej Kalc, Tomo Šajn, Vida Rožac Darovec. Člani nadzornega odbora so postali: Zdenka Bonin, dr. Egon Pelikan in mag. Radovan Cunja, častnega razsodišča pa Leander Cunja, dr. Avgust Lešnik in mag. Nadja Terčon.

Maja Polić

POVIJESNO I DRUGO ZNANSTVENO I STRUČNO BOGATSTVO na stranicama 25 svezaka časopisa *Rijeka* Povijesnoga društva Rijeka (1994.–2007.)

Rijeka, bez sumnje, ulazi u red gradova Republike Hrvatske koji se mogu podičiti uistinu bogatom ali i burnom poviješću. Današnji prostorni izgled poprimila je tek 1947. godine, na temelju odluka Pariške mirovne konferencije, po ujedinjavanju negdašnje stare Rijeke, stasale desno od potoka Rječine te mladoga Sušaka, grada na lijevoj obali utoka navedena potoka u Riječki zaljev Jadranskoga mora. Zbog toga, novi grad je na novi način plijenio i danas plijeni pažnju mnogih hrvatskih i stranih znanstvenika, stručnjaka, publicista, književnika koji su svoje radove publicirali u različitim edicijama, a oni, pak, većeg obima, pretakani su i u zasebna djela, i to na više jezika.

Kako je vrijeme odmicalo sve se više javljala potreba za edicijom posvećenom isključivo cijeloj Rijeci i njezinoj užoj okolici, budući da do tada nije bilo nikakve edicije (za Rijeku i šire riječko područje od 1995. god. izlazi i godišnjak *Sv. Vid.*